

'Eldorado foltert terug'

Een interview met Albert Helman

Michaël Stamatiou en Geert de Vries

Lodewijk (Lou) A.M. Lichtveld is in 1903 in Paramaribo, Suriname geboren. Zijn Indiaanse afstamming en vroom-katholieke opvoeding bepalen in belangrijke mate de thematiek van de boeken die hij onder het pseudoniem Albert Helman schrijft. In 1922 laat Helman Suriname voor wat het is - een achterlijke kolonie - en steekt de oceaan over naar Nederland. Hij weet zich daar in culturele kringen een opvallende plaats te verwerven. Niet alleen als literator, maar ook als uitvoerend musicus en muziekcriticus.

Tot 1931 maakt hij deel uit van de redactie van het katholieke tijdschrift *De Gemeenschap*. Daarna vertrekt hij naar Spanje, waar hij correspondent is van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* en medewerker blijft van *De Groene Amsterdammer*. Als gevolg van zijn bemoeienis met de strijd tegen Franco moet hij Spanje in 1938 verlaten. Na een kort verblijf in Mexico komt hij nog op tijd in Nederland aan om de Tweede Wereldoorlog mee te maken. Hij is actief in het 'kunstenaaersverzet', waarbij hij onder anderen samenwerkt met Gerrit-Jan van der Veen.

Na de oorlog houdt Helman Nederland voor gezien en wordt hij op uitnodiging van de latere premier Cesar de Miranda minister van Onderwijs en Volksgezondheid in Suriname. Zijn duidelijke en vasthoudende manier van optreden maakt hem niet populair - hij krijgt zelfs de bijnaam Adolf Hitler. Na twee jaar treedt hij af en is vervolgens zeven jaar voorzitter van de Rekenkamer. Hierna wordt hij benoemd tot gevolmachtigd minister van het Koninkrijk in Washington en gedelegeerde bij de Verenigde Naties.

Helmans literaire produktie lijdt onder zijn bestuurlijke activiteiten. Tijdens vergaderingen van de VN weet hij echter nog wel 'het een en ander op papier te krijgen'. Na een aantal jaren op Tobago te hebben gewoond, leeft deze onvermoeibare zoeker nu in Italië.

Helman heeft veel geschreven, niet alleen romans en verhalen, maar ook enkele historische werken. Zo schreef hij onder meer de biografie van Gerrit-Jan van der Veen, twee populair-wetenschappe-

lijke studies over de geschiedenis van Suriname en de Surinaamse samenleving, en zijn magnum opus *De foltering van Eldorado: een ecologische geschiedenis van de vijf Guyana's*.

Wij hadden op een zonnige en winderige Nederlandse namiddag in de villa van zijn Hilversumse gastvrouw een gesprek met deze oude, maar kwieke wereldburger.

U heeft onder meer 'Avonturen aan de wilde kust' en 'De foltering van Eldorado' geschreven. Wat heeft u met deze boeken toegevoegd aan de geschiedschrijving over Suriname?

Inzicht, niets meer en niets minder. Geen feiten. Ik heb altijd gewerkt met andermans feiten, want voor onderzoek had ik geen tijd. Daarom bevat mijn werk ook geen voetnoten: het is bekend materiaal. De deskundigen weten precies waar ik mijn visie op baseer. Ik heb mijn boeken in de eerste plaats voor de geïnteresseerde leek geschreven en in de tweede plaats voor de historici.

Ik heb de feiten gerangschikt en geprobeerd de geschiedenis te schrijven vanuit het gezichtspunt van de inboorlingen en dan hoofdzakelijk vanuit een vergeten minderheid: de Indianen. Ik ben al heel lang bezig met een geschiedschrijving van het lot van de Indianen op het Amerikaanse continent. Ik heb een kast vol materiaal, maar of het me ooit lukt...

Ik heb geprobeerd duidelijk te maken dat ons koloniale verleden ook van een andere kant kan worden bekeken. Als tegenwicht tegen de interpretatie van "we hebben iets groots verricht". De titel *De foltering van Eldorado* heeft met opzet een dubbelzinnige betekenis: Eldorado is gefolterd, maar Eldorado foltert ook terug.

Met 'De foltering van Eldorado' heeft u gepoogd de geschiedenis van de vijf Guyana's te schrijven. Bent u beïnvloed door een historische stroming?

Ja, door de Annales, in het bijzonder door Braudel. Ik heb zijn methode echter niet consequent doorgevoerd. Noodgedwongen, want u moet niet vergeten wat het betekent om in Nederland in je eentje bezig te zijn, met het gemiet van uitgevers... Ik had het boek gemakkelijk twee maal zo groot kunnen maken. Ik was door een uitgever gevraagd de geschiedenis van Suriname te schrijven en toen dacht ik: "Dat kan niet. Je kan die geschiedenis niet isoleren." Toen ik halverwege was met de geschiedenis over de vijf Guyana's en mijn uitgever sprak, zei hij: "Ja, maar dat gaat niet door, dat kan niet!" Toen heb ik een populair extract gemaakt dat bij de plaatjes paste - onder het motto "beter iets dan niets". Dat is *Avonturen aan de wilde*

kust geworden. Hierna ben ik zelf doorgestaan met m'n boek, niet wetend of het zou worden gepubliceerd. God zij dank kreeg ik van de uitgever aan wie ik het had toegestuurd een brief terug dat hij het in één adem had uitgelezen en het graag wilde uitgeven. Dat had ik nooit gedacht! Ze vonden het een spannend boek! Ik was daar erg blij mee, want het is tenslotte toch beter dat je een spannend boek schrijft. De lezer moet waar voor z'n geld krijgen. Belangrijk is ook dat je de waarheid dient en geen leugens vertelt. Dat je naar eer en geweten uiteenzet hoe je de dingen ziet.

Ben Scholtens verwijt u in zijn boek 'De opkomst van de arbeidersbeweging in Suriname' dat u zich "op onverklaarbare en niet verantwoorde wijze" uitlaat over de activiteiten van Anton de Kom.

Wat ik over Anton de Kom heb geschreven, is juist. Zijn dochter heeft dit bevestigd. Hij was alleen maar voor de creolen bezig. De verdeeldheid was zo groot dat hij geen andere mogelijkheid had. Toen hij in Nederland terugkwam, zag hij heel andere dingen, zoals de internationale arbeidersbeweging. Hij is door de communisten opgeëist, terwijl hij eigenlijk geen communist was. Het verwijt is overigens al heel oud. De arbeidersbeweging heeft mij altijd verweten dat ik haar niet het volle pond gaf. Ik heb geprobeerd geen partij te kiezen, van iedereen de verdiensten en de tekortkomingen te zien.

Hoe is de belangstelling voor uw historisch werk?

De eerste oplage van *De foltering van Eldorado* is bij mijn weten nog niet uitverkocht maar, schrale troost, ook nog niet verramsjt. *Avonturen aan de wilde kust* is wel in de ramsj gedaan. Ik heb dat niet begrepen. Ik dacht: "Dat is nu eens een leuk boek over Suriname, met al die mooie plaatjes". Ik had eerst geen zin om het te schrijven, want ik ben geen historicus. Ik schrijf liever een roman! Maar die uitgever kwam met een koffer vol prachtig materiaal en toen ben ik gezwicht. Vooral ook omdat het voor Surinamers en Indianen leerzaam is.

Is uw visie op de geschiedenis van Suriname overgenomen door andere historici?

Ik weet het niet. Ik heb als buiten ons taalgebied wonende geen contact met historici die over de geschiedenis van Suriname schrijven.

Lou Lichtveld (Uit: Gert Oostindie en Emy Maduro, *In het land van de overheerser II. Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (2e druk; Dordrecht 1986) 117)

Wat ik onder ogen krijg, lees ik. Eigenlijk leef ik in een vacuüm. Ik heb nog nooit een behoorlijke bespreking van mijn historisch werk onder ogen gehad. Er is ook niemand die mij dingen toestuurt. Dat is natuurlijk typisch Nederlands: zodra iets niet in het kader past, wordt het doodgezwegen. *Hoofden van de Oayapok!*, nota bene het sluitstuk van *De foltering van Eldorado* en het belangrijkste dat ik de laatste tijd heb geschreven, is ook vrijwel genegeerd. Althans, ik heb geen recensies gezien.

Ik ben nu op een leeftijd gekomen dat ik bijna uitgepraat ben. Ik heb niet alleen weinig tijd meer om iets te zeggen, ik vind het ook niet meer zo de moeite waard. Desondanks blijf je doorgaan zolang het nog mogelijk is.

U bent de laatste maanden een aantal keren geïnterviewd.

Dat komt doordat ik één van de laatste der mohikanen ben, een zeldzame ooggetuige. Zo ben ik van de zeventien personen die redacteur van *De Gemeenschap* zijn geweest de enige die nog in leven is en die toevallig ook nog bij de oprichting is geweest. Ik geef die interviews niet omdat ik het leuk vind, maar om geschiedvervalsing te voorkomen. De belangstelling voor mijn persoon komt in ieder geval niet doordat mijn werk meer wordt gelezen. Dat zou ik merken aan de verkoop-cijfers en die zijn ronduit bedroevend. Het ene na het andere boek gaat in de ramsj. Dat is niet bepaald prettig.

Uw biografie van Gerrit-Jan van der Veen, 'Een doodgewone held' (1946), heeft veel aftrek gevonden.

Dat boek is direct na de bevrijding geschreven - heet van de naald. Als vrienden van Gerrit-Jan wilden we graag zijn biografie en toen is aan mij gevraagd die te schrijven. Ik heb alle getuigen die ik kon vinden, geïnterviewd en de protocollen uitgewerkt tot een boek. Meer niet. Recentelijk is een nieuw boekje over Gerrit-Jan verschenen en daarin wordt hem verweten dat hij tijdens de bezetting vreemd is gegaan. Ik heb dat boek op verzoek van het *NRC-Handelsblad* besproken. Normaal doe ik dat niet, maar ik moest nu een en ander rechtzetten, in het juiste perspectief plaatsen.

De laatste bladzijden van de biografie zijn weinig positief over de Nederlandse samenleving.

Dat klopt. Anderhalf jaar na de bevrijding kon je al zien dat van de idealen waar Gerrit-Jan en ik voor stonden, niet veel terecht kwam. Het was niet direct mijn doel Nederland wakker te schudden, maar ik

kon niet anders. Ik was daar tijdens de bezetting immers vijf jaar lang mee bezig geweest! De verkoop van het boek is hierdoor overigens niet negatief beïnvloed. De eerste druk was onmiddellijk uitverkocht. Velen wilden weten hoe het in het verzet was toegegaan. En juist daarover is het boek vaag. Dat hadden we afgesproken. Want het "wir kommen zurück" bleef doorklinken - tot op vandaag!

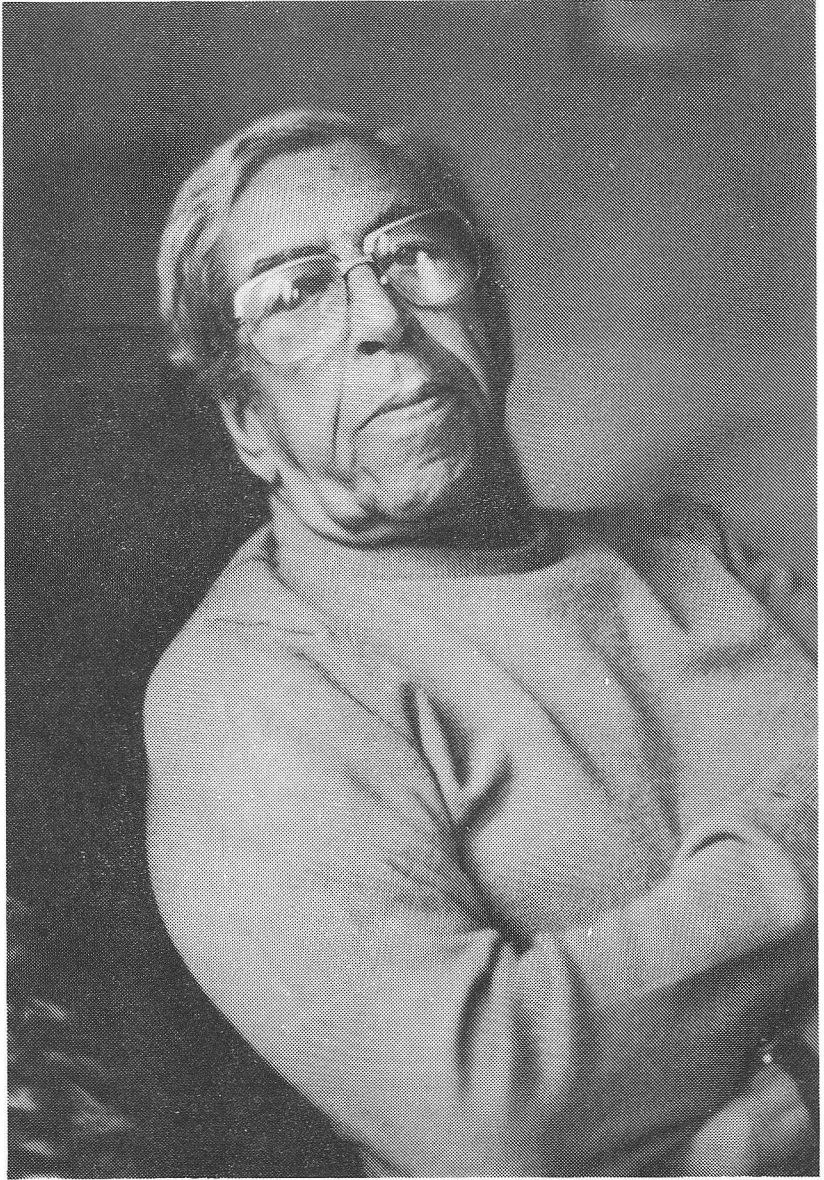
Naar eigen zeggen gelooft u niet in geëngageerde literatuur. Toch blijkt uit uw werk, vooral uit 'Hoofden van de Oayapok!' (1984), een krachtig engagement.

Ik ontken niet dat literatuur een opvoedende, morele functie heeft - integendeel. Literatuur heeft veel macht. Maar ze heeft ook een grote onmacht. Pas geleden heb ik daarover bij de opening van het academisch jaar in Groningen een lezing gehouden. Wat ik bestrijd, is het idee dat je geëngageerd moet schrijven. Engagement wordt niet van buitenaf opgelegd, het komt vanuit jezelf, vanuit je morele besef. Er zijn tal van momenten dat je niet geëngageerd bent. Als ik schrijf, ben ik niet altijd geëngageerd. Soms wel, daar kan ik niets aan doen, dat is mijn tweede natuur.

Critici hebben u verweten dat uw werk een te duidelijke boodschap bevat.

Als ik een boodschap heb, kan die nooit te duidelijk zijn. En als ik geen boodschap heb, hebben zij daar geen boodschap aan. Kijk, soms schrijf ik over iets vanuit een morele plicht en soms gewoon omdat ik het leuk vind. Je kunt natuurlijk als schrijver ook een boodschap overbrengen zonder dat je dat van plan bent. Een mooi voorbeeld is Bashevis Singer. Hij schrijft over joden, maar brengt zelden de joodse kwestie ter sprake. Hij vertelt over hoe zo'n man leeft in New York, met op de achtergrond de holocaust. Hij doet dat zo knap, daar krijg ik de griezels van! Dat is niet zijn bedoeling geweest, maar hij doet het toch. Want de holocaust zit constant in z'n achterhoofd. Zelf heb ik dat ook. Sommige dingen zitten zo in m'n achterhoofd dat ze onwillekeurig doorsijpelen in m'n werk.

U heeft als schrijver veel geëxperimenteerd met vormen en structuren. Sommige boeken hebben daardoor iets geforceerd; de "boodschap" komt niet echt over. In 'Hoofden van de Oayapok!' heeft u als vorm de toespraak gekozen - een zeer geslaagd experiment. Het lijkt wel alsof u met "de toespraak" eindelijk de vorm heeft gevonden waarmee u het beste uit de weg kunt. Was u in plaats van schrijver niet liever priester geworden?

Albert Helman (Foto: Tony van Verre. Met dank aan Weekkrant Suriname)

Dat is een hele logische vraag, want de "vates" was de waarzegger en de priester, maar ook de dichter. De betekenis van het woord sluit dit alles in. Als je niet bepaald voor de roem of de centen schrijft, maar vooral vanuit de behoefte om bepaalde dingen te vertellen of ermee af te rekenen, dan schrijf je op een bepaald moment toch geëngageerd. Ik heb ontzettend veel artikelen geschreven, gewone stomme artikelen over misstanden in de samenleving. Ik vind het juist dat ik op de goede momenten stelling heb genomen. Ik had natuurlijk kunnen blijven schrijven over de wantoestanden die ik signaleerde, maar op een bepaald moment is dat afgelopen. Ik ga nu niet meer iets over antisemitisme schrijven, dat is wel genoeg doorgedrongen. Er zijn op dit moment andere dingen die onze aandacht vragen. Zuid-Afrika bijvoorbeeld.

Men heeft mij verweten dat ik nooit heb geschreven over de behandeling van Surinamers in Nederland. Dat wordt genoeg gedaan! Bovendien zijn er aspecten aan, die we beter onberoerd kunnen laten. Want asielzoekers horen zich ook beter aan te passen.

Hoofden van de Oayapok! is trouwens niet perfect, zeker niet. Het is wel het met mijn krachten momenteel bereikbare. Het is mijn laatste woord, niet mijn laatste boek. Hiermee heb ik naar mijn gevoel *De foltering van Eldorado* op de mij geëigende wijze afgerond.

In de biografie van Gerrit-Jan van der Veen schrijft u dat het leven pas zin heeft als men extreem durft te zijn.

Je moet proberen je eigen grenzen te overschrijden. Ik heb geprobeerd dat tot uitdrukking te brengen in *Het einde van de kaart* (1980). Soms denk je dat je niet verder kunt en dan blijkt dat toch mogelijk te zijn.

Het einde van de kaart is nog niet bereikt. Welke grenzen wilt u nog verleggen?

Ik wil weten of ik nog echt creatief kan zijn. Of ik nog iets kan schrijven wat niet achterblijft bij hetgeen ik vroeger heb geschreven. Ik ben van plan om opnieuw een kinderboek te schrijven - als Albert Helman en niet onder een ander pseudoniem. Ik heb nog tal van manuscripten liggen en heel veel persoonlijk materiaal. Na mijn dood wordt alles vernietigd. Niets gaat naar het Letterkundig Museum. Ik ben erg bang voor al die aankomende doctorandi, die in dat materiaal gaan grasduinen en er een potje van maken. Mijn brieven zouden van belang kunnen zijn voor mijn eventuele biograaf, maar hij moet maar zien dat hij het zonder doet. En weet u wat dan zo heerlijk is? Dat ik het boek niet zal lezen.

In 'Avonturen aan de wilde kust' keert u zich tegen de op verhollandsing gerichte politiek in Suriname, zoals die tot in de jaren dertig is gevoerd. Deze politiek zou de diverse bevolkingsgroepen niet alleen van hun wortels hebben beroofd, maar ook een grootste gemene deler hebben opgelegd. Had de verhollandsing niet juist een bindend effect?

Ja, maar de grootste gemene deler is, zoals we uit de rekenkunde weten, juist een klein getal. Ik heb me altijd toegelegd op het slechten van de onderlinge barrières, opdat we één volk zouden kunnen worden. Integratie was nodig, trouwen met elkaar was de beste oplossing geweest. Pim de la Parra heeft dat in zijn film *Wan Pipel* zichtbaar tot uitdrukking proberen te brengen.

U heeft zelf lange tijd van nabij het overheidsbeleid in Suriname kunnen bepalen en volgen. Beschikten het kabinet en het parlement van Suriname over voldoende middelen om een eigen politiek te voeren?

Nee, we beschikten over zeer weinig middelen. Financieel waren we bijzonder afhankelijk. Als vanuit Nederland gezien werd dat we goed beheerden, kregen we de beschikking over meer middelen. De slogan was: baas in eigen huis. Er werd echter niet gezegd wie de eigenaar van het huis was. Het schip van staat werd door ons bemand; de reder zat in Den Haag. Maar ook daar wilde men in Nederland vanaf. We leerden de koers zelf te bepalen maar nog niet sturen; en toen volgde opeens de onafhankelijkheid. Voor mij was niet het zelfbestuur essentieel, maar de eenheid van het volk. Ik wilde dat wij eerst één volk werden.

U heeft het beleid van de Nederlandse regering weinig flatteus "zo lullig, zo liefdeloos en ook zo oncreatief" genoemd.

Inderdaad. Nederland heeft in de periode rond de onafhankelijkheid een dom beleid gevoerd, zeker in vergelijking met Engeland en Frankrijk. Maar ja, Nederlandse politici zijn niet echt intelligent en hebben nogal benauwde opvattingen. Voor de Surinaamse staat is die tijd van cruciaal belang geweest en men is daar weinig nadenkend mee omgegaan.

Hoe had u het willen doen?

Creatief en met liefde. Het belang van anderen inzien en niet het eigen belang laten prevaleren. Die onafhankelijkheid moest en zou er

komen, opdat het weinig elegante optreden van de mariniers op Curaçao nooit meer zou worden herhaald.

De coup van Bouterse is voortgekomen uit de overeenkomst die toen is gesloten. Nederland stemde toe in de vorming van een leger met een behoorlijk wapenarsenaal en heeft dat leger gefinancierd. Zelfs na de coup is de aanvulling op het in Nederland genoten salaris door de Nederlandse staat betaald. De betalingen zijn pas gestaakt na de februarimoorden.

Is het niet te simpel om alleen Nederland de schuld te geven?

In de Surinaamse samenleving bestonden en bestaan enorme misstanden. Toen Bouterse aan het bewind kwam, dacht ik: 'Goed zo, eindelijk komt er een einde aan de corruptie en de willekeur.' Lachmon en Arron modderden maar wat aan en smeten met geld, dus ik zag die coup wel zitten. De militairen zeiden bovendien dat de regering uiteindelijk weer in burgerhanden zou komen, wat niet is gebeurd. Vreemd genoeg halen ze nu de mensen binnen die ze er toen hebben uitgeschopt. Wel op voorwaarde dat de macht in handen van de legerleiding blijft. Een schijnvertoning! Op papier klopt alles, maar de macht ligt nog steeds bij de uzi's.

Hoe beoordeelt u de huidige ontwikkelingen in Suriname?

Bouterse probeert wanhopig om via de Indianen een mouterij te forceren. Hij heeft ze wapens gegeven, omdat ze zogenaamd werden aangevallen door de bosnegers. Er bestaat echter geen controverse tussen de bosnegers en de Indianen. In het verleden is incidenteel sprake geweest van conflicten en dan doel ik op de slaventijd, de periode voor 1850. Toen riep men de hulp van de Indianen in om weggelopen slaven - de voorouders van de bosnegers - te vangen. Dat is op beperkte schaal gebeurd. Andersom hadden de Indianen ook last van deze vluchtelingen. Het kwam echter het meeste voor dat de Indianen werden ingeschakeld om gevluchte gedeporteerden uit Frans Guyana op te sporen. Ze werden daarvoor betaald.

Maar waarom staan de Nederlandse kranten dan bol van de berichten dat deze groepen met elkaar in conflict zijn?

Het is een verzinsel van de militairen, dat de pers klakkeloos heeft overgenomen. De berichten over de opstand zullen binnenkort wel weer door Paramaribo worden tegengesproken. Trouwens, in het Surinaamse parlement weet men heus wel beter, daar is men ervan op de hoogte dat deze informatie niet klopt. We konden nota bene op de

televisie zien en horen dat de woordvoerder van de Indianen een creool was! Zijn tongval en idiote vermomming verraadden hem. Dat men er in Nederland intrapt, bewijst de onwetendheid van de media en het grote publiek.

De Surinaamse bevolking in Nederland heeft niet geprotesteerd.

Dat komt in de eerste plaats doordat niemand zich om de Indianen bekommert, ook de Surinamers niet. In de tweede plaats zien de in Nederland verblijvende Indianen, die voor hun rechten proberen op te komen, niet dat ze door het regime van Bouterse worden misbruikt. Ze denken dat de "deining" meer aandacht vestigt op hun verwaarlozing.

De berichtgeving over Suriname kenmerkt zich door oppervlakkigheid. Is de Nederlander nog wel geïnteresseerd in zijn vroegere koloniën?

Nederland heeft zich noch om Suriname, noch om Indonesië veel bekommerd. De berichtgeving over Indonesië is kwalitatief wel iets beter. Dat komt mede doordat Suriname lange tijd een verliespost is geweest. Daarnaast speelt ook nog zoiets als een slecht geweten een rol. De Indonesiërs hebben gevochten voor hun onafhankelijkheid; de Surinamers is die door de strot geduwd. Als men toen een plebisciet had gehouden, had zeker tachtig procent tegen onafhankelijkheid op dat tijdstip gestemd. Een bewijs is de exodus in de jaren 1973/74, toen over onafhankelijkheid op korte termijn werd gesproken. Op dit moment zit zeker de helft van de Surinaamse bevolking in Nederland en buiten Suriname.

Men heeft het altijd over "het volk van Suriname". Er bestaat niet zoiets. De bevolking is uitermate heterogeen van samenstelling, een gevolg van de verdeel-en-heers-politiek die in het verleden is gevoerd. Van integratie is nog altijd geen sprake. Men wil zelfs niet eens meer integreren.

Hoe ziet u de toekomst van Suriname?

Ik ben zeer angstig wat dat betreft. Ik blijf bij mijn voorspelling dat Brazilië Suriname tenslotte zal overnemen. Ik zie geen andere oplossing. In *De foltering van Eldorado* heb ik de belangen van Brazilië uiteengezet: uitbreiding van het achterland aan de Para, een directe verbinding met de Caraïbische Zee, de vrede die er tussen Brazilië en Venezuela moet zijn en de uitwissing van de Europese gebieden op het Zuidamerikaanse continent. U heeft ze niet horen praten tijdens bijeenkomsten van de Organisatie van Amerikaanse Staten! Daar

werden de kaarten geschud en verdeeld. Ik heb het doorgegeven aan de Nederlandse regering, maar die heeft het naast zich neergelegd.

We moeten afwachten wanneer Venezuela de kwestie Brits Guyana weer oprakelt. Op dat moment zal Brazilië ook iets van zich moeten laten horen. Amerika en Nederland zullen zich daar niet druk over maken. De rest van de wereld interesseert het ook niet.

Het is voor een historicus die lijnen in het verleden uitzet natuurlijk heel gevaarlijk om zulke voorspellingen te doen. *Grosso modo* kan ik het echter niet anders zien. Wat mij vertrouwen geeft, is dat een andere prognose van mij ook is uitgekomen. In de jaren dertig heb ik namelijk in mijn boek *De dolle dictator* de Falklands-oorlog voorspeld. Als je goed naar de historie kijkt, ontdek je vanzelf hoe lijnen zullen doorlopen. Je dient dan wel onbevangen tegenover de geschiedenis te staan...'

Literatuur

L.Lichtveld, *De dolle dictator: de levensgeschiedenis van Juan Manuel de Rosas* (Rotterdam 1935).

A.Helman, *Een doodgewone held. De levensgeschiedenis van Gerrit-Jan van der Veen, 1902-1944* (Amsterdam 1946);

Het einde van de kaart (Amsterdam 1980);

Avonturen aan de wilde kust: de geschiedenis van Suriname met zijn buurlanden (Alphen a/d Rijn 1982);

De foltering van Eldorado: een ecologische geschiedenis van de vijf Guyana's ('s-Gravenhage 1983);

Hoofden van de Oayapok! ('s-Gravenhage 1984).